

УДК 003.074(497.11) "13"

ПОМЕНИ СВЕТОСТЕФАНСКЕ ХРИСОВУЉЕ У АРХАНЂЕЛОВСКОЈ ПОВЕЉИ

Апстракт: Аутор овим чланком анализира помене Светостефанске хрисовуље у Араханђеловској повељи и закључује да позивање у једној повељи на јравне јројисе у другој повељи не значи нужно да су они били и записани. Шта више, јо није био случај ни за време цара Душана када српско јраво доживљава свој јроцвај.

У досадашњој литератури помени Светостефанске хрисовуље у Арханђеловској повељи су запажени али су само делимично коментарисани па сходно томе нису у потпуности ни објашњени.

Светостефанска хрисовуља краља Милутина издата је 1314-1316. године и сачувана је у оригиналу, који се налази у Цариграду. Њу је објавио у целини Љубомир Ковачевић.¹

Арханђеловска повеља цара Душана издата је највероватније између 1349 -1350. године, свакако након доношења Душановог законика.² штампана је четири пута у целини. Први пут је то учинио Јанко Шафарик половином XIX века.³ Други пут ју је објавио П. Срећковић убрзо након тога.⁴ Потом је објављена у *Сјоменицима на средновековнајта и јоновајта истјорија на*

---

¹ Љ. Ковачевић, Светостефанска хрисовуља, Споменик СКА IV (1890), 1 – 23 (у даљем тексту, *Ковачевић*, Светостефанска хрисовуља). О проналажењу повеље види: С. Новаковић, Коло, 28-29 (1889) 459-460; Анализа саме повељ В. Мошић, Повеље краља Милутина - дипломатичка анализа, ИЧ 18 (1971), 65-66, где је наведена и старија литература.

---

² Опширније о томе види: С. Мишић, Т. Голубовић, Светоарханђеловска хрисовуља, Београд 2003, 16 – 17(у даљем тексту, *Мишић, Голубовић*, Светоарханђеловска хрисовуља).

³ Ј. Шафарик, Хрисовуља цара Стефана Душана, којом је оснива манастир св. Архангела Михаила и Гаврила у Призрену, Гласник ДСС 15 (1862), 262 - 317.

⁴ Ово нам је издање остало недоступно и наводимо га према С. Мишић, Т. Голубовић, 146.

Македонија, са одличним коментаром.⁵ Најбоље и последње издање ове повеље приредили су С. Мишић и Т. Голубовић.⁶ Мишић и Голубовић су у својој монографији о овој повељи дали детаљну анализу комплетне повеље.

У Арханђеловској повељи Светостефанска хрисовља се помиње три пута.

Први пут се наводе обавезе давања хлеба и вина калуђерима и тај део гласи: „А МЪРТНКЪ ХЛѢБНЫН Н ВИННН, КАКО КЕС(ТЬ) ОУЗАКОННА С(ВЕ)ТЫН КРАЛЬ ОУ БАЊСКОН“.⁷

Други пут Бањска је споменута када се прописује обавеза давања Влаха „Н ДА СЕ ДАЈЕ КАЛОУГІЕРОМЪ КАПАМЪ ПО ДВЕ КРННѢ, Н ВЛЪНА ДА СЕ ДАЈЕ КАЛОУГІЕРОМЪ ВСѢМЪ ЈЕДНАКО КАМН КОН КЕ ОУ БАЊСКОН, Н КЛАШНІЕ“.⁸

Најзад се спомиње одређен број манастирских функционера и обавезе према њима „Н ДА СЕ ДАЈЕ МЪСЕЧННА БРАТНІАМЪ ДВѢМА НА ДЕСЕТЕ ВСЕ ПШЕННЦЕ КАКО НМ СЕ Н ОУ БАЊСКОН ДАЈЕ“.⁹

Први помен Светостефанске хрисовуље коментарисао је само професор Благојевић. Он каже да одређујући колика ће се количина хране и вина у виду следовања давати монасима манастира Св. Архан-

ђела код Призрена, цар Душан је предвидео да то буде како је узакони *свѣтѣи краљ* краљ Милутин у Бањској у манастиру Св. Стефана по коме се и хрисовуља зове Светостефанска. Затим даје објашњење овога навода. „Пошто је поменути количина једном утврђена и одмерена („узаконѣна“), она ће се убудуће поштовати и важити као „закон“.¹⁰ Међутим, аиако је позивање на Светостефанску хрисовуљу директно, ове одредбе у њој нема.

Други навод одређује колико треба монасима да се даје јагњеће кожице („КРННѢ“),¹¹ вуне („ВЛЪНА“) и грубог вуненог сукна („КЛАШНІЕ“).¹² Обавеза давања две јагњеће кожице је позната обавеза влаха. Обавеза у вези давања вуне такође се односи на влахе. Давање грубог вуненог сукна које се назива клашње, од кога су се правили одевни предмети, је такође познато као обавеза влаха. Према томе, ове обавезе су требале, по свом садржају, бити преузете из Закона влахом. Међутим, одредбе о јагњећим кожицама, о вуни и о вуненом сукну не постоје у Светостефанској хрисовуљи, како у Закону влахом, тако ни у осталим деловима повеље.¹³

⁵ Споменици на средновековната и поновата историја на Македонија III, Скопје 1980, 342 – 406 (у даљем тексту, Споменици).

⁶ Мишић, Голубовић, Светоарханђеловска хрисовуља, 85 – 114.

⁷ Мишић, Голубовић, Светоарханђеловска хрисовуља, 111.

⁸ Мишић, Голубовић, Светоарханђеловска хрисовуља, 112.

⁹ Мишић, Голубовић, Светоарханђеловска хрисовуља, 112.

¹⁰ М. Благојевић, Закон Светог Симеона и Светог Саве, Зборник Сава Немањић – Свети Сава, Историја и Предсње, Београд 1979, 130 (у даљем тексту, Благојевић, Закон).

¹¹ Опширније о томе види (ЛССВ, 206 – 207) где је наведена и шира литература.

¹² Опширније о томе види (ЛССВ, 296 – 297) где је наведена и шира литература.

¹³ С. Мишић је установио анализом Арханђеловске повеље да је о јагњећим кожицама одлучивао игуман и да је свака кућа на овом властелинству била дужна да је даје. Ове коже су служиле да се од њих прави пергаменат (Мишић, Голубовић, Светоар-

Трећи помен је сведочанство да се управа манастира састојала од дванаесторице црквених функционера и да је постојала обавеза да се њима даје „МѢСѢЧНИА“ тј. одређена количина пшенице месечно.¹⁴ Појављивање дванаесторице функционера је овде симболично и одређено је према броју апостола.¹⁵ Ова одредба би се могла очекивати, да се налази у Закону Србљем. Али ни ње нема ни у Закону Србљем ни у другим деловима Светостефанске хрисовуље.

Према томе, можемо да закључимо да се ниједна одредба, на коју се позива Арханђеловска повеља, није налазила забележена у Светостефанској хрисовуљи. Како се аутентичност текста Светостефанске хрисовуље не може довести у питање, с обзиром да је њен оригинал сачуван и да се налази у Цариграду.¹⁶ Може се закључити, да споменуте одредбе, иако су важиле на светостефанском властелинству, нису биле записане. Са друге стране можемо да закључимо да су наведени примери из Арханђеловске повеље поуздан доказ уопштавања правних норми половином XIV века.¹⁷

ханђеловска хрисовуља, 173).

¹⁴ О томе да се овај одломак односи на дванаесторицу управника манастира види Споменици, 401. Овај чланак упућује за ширира објашњења на чланак *А. Соловјева*, *Судије и суђење*, Гласник Скопског научног друштва, VII – VIII, св. 3 – 4, 149 – 155.

¹⁵ *Мишић*, *Голубовић*, Светоарханђеловска хрисовуља, 19.

¹⁶ Види напомену 1.

¹⁷ О уопштавању правних норми види: *Б. Бекић*, *Законодавна делатност краља Милутина*, 53 – 55, 59 – 60, 101.

Ови закључци нас наводе да преиспитамо један други закључак одавно изнесе и прихваћено у литератури.

Наиме, професор Сима Ђирковић је анализирајући Студеничку повељу¹⁸ закључио је да је ова повеља фалсификат. Он је овај закључак донео анализирајући неколико елемената.

Анализу је започео поменом правних норми које су важиле на студеничком властелинству, а које се спомињу у другим повељама.

У Арханђеловској повељи цара Душана наводи се следеће одредбе „ДЯ РАБОТАЮ ОУ НЕДЕЛИ ДВА ДЬНИИ НАДНИЦОМЪ ШО НМЪ ВЕЛИ НГОУМНЪ, Н ДЯ ОРОУ БЪДБОУ ВСАКОГА ЖИТЯ Н ВСЕ СВРЪСТВОВАШЕ ОУСОУТИ, Н СЪНО ЦРКВИ ДЯ КОСЕ КОЛНКО ЈЕ ТРЪБЪ Н ВНОГРАД ДЯ ТЕЖИИ ВСЯКЪ ПО ЗАКОНОУ КАКО ОУ СТУДЕНИЦИ ОУ С(В)Е(Т)АГО СЪМЕСОИЯ; Н ДЯ ДИЕ СТАСЪ ЮГНИЕТННОУ Н НСПОРЪКЪ Н ЛЬНА ТРИНДЕСЕТИ ПОВЪСЪМЪ МЪРНЫИХЪ“.¹⁹ Цар Душан уређујући живот зависних категорија становништва на имању манастира Св. Арханђела се позива на одредбе које је прописао Свети Симеон тј. Стефан Немања у Студеници.

Ђирковић за анализу користи и следеће три одредбе из Скопске хрисовуље краља Милутина, издате 1299/1300. године: „ВЛАСИ ОУ

---

¹⁸ О самој анализи види: *С. Ђирковић*, *Студеничка повеља и студеничко властелинство*, Зборник Филозофског факултета књ. XII – 1 (1974), 311 – 314 (у даљем тексту, *Ђирковић*, *Студеничка повеља*). Текст повеље: *Новаковић*, *Законски споменици*, 568 – 570.

¹⁹ *Мишић*, *Голубовић*, Светоарханђеловска хрисовуља, 111.

СВЕТАГО ГЕОРГИЯ ДЯ НЪ КЕСТЬ ЗАКОНЬ СВЕТАГО СИМЕОНА И СВЕТАГО САВЫ, ШТО И МНЛШЕВСКИМЪ ВЛАХОМЪ И СТОУДЕННИСКИМЪ, И ДЯ ОРОУ ДЪНЬ БЪДБЕ, И ШТО ПООРОУ, ДЯТО И ДЯ ПОЖНЮ, И СЪНО ДЯ КОСЕ ОТЪ КРОУГЯ ВОЗЬ“,²⁰ „ДЯ КЕСТЬ ЦРЪКВНИИ ВОИНИКЪ ОУ ЗАКОНЬ СВЕТАГО СИМЕОНА И СВЕТАГО САВЫ И ДЯ НМЪ СЕ КОНИ НЕ ТОВАРЕ И ДЯ БАРА ДЯ НЕ ВОДЕ“²¹ и „Я ЛЮДНІЕ ЦРКОВНЫ ДЯ РАБОТАЮТЬ ОУ ЗАКОНЬ СВЕТАГО СИМЕОНА И СВЕТАГО САВЫ“.²² И у ова три случаја помиње се Закон Светог Симеона али и Закон Светог Саве. Још је В. Марковић указао да појам Закон Светог Симеона подразумева уређење студеничког властелинства.²³

Затим Ћирковић наводи и један помен правних прописа у Светостефанској хрисовуљи, у којем се спомиње да се нешто плаћа као у Студеници „ПАСТЫРЕМЪ ВСЪМЪ, СВЕ’ЧАРІЕМЪ И КОНЮХОМЪ И ИЗДАННЧАРІЕМ’ И КОБЫЛАРЕМЪ ДЯ СЕ ПЛЯКН КЯКО И ОУ СТОУДЕННИЦ“.²⁴

С обзиром да наведене правне норме текст сачуване студеничке повеље не садржи, Ћирковић је закључио да је онда она фалсификована.²⁵

²⁰ Р. М. Грујић, Три хиландарске повеље, Зборник за историју Јужне Србије и суседних области 1 (1936), 21. (У даљем тексту *Грујић*, Три хиландарске повеље).

²¹ *Грујић*, Три хиландарске повеље, 21.

²² *Грујић*, Три хиландарске повеље, 24.

²³ В. Марковић, Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији, Сремски Карловци 1924, 62. М. Благојевић је доказао да се под Законом Светог Саве подразумева уређење милешевског властелинства (*Благојевић*, Закон, 131-132).

²⁴ *Ковачевић*, Светостефанска хрисовуља, 7.

²⁵ *Ћирковић*, Студеничка повеља, 311 – 314.

Када би овај закључак био изведен само на основу изнетих тврдњи, ми бисмо могли с правом да сматрамо да се ово мишљење Ћирковића може у потпуности оповрћи. Наиме, ако се Арханђеловска повеља издата 1349 - 1350. године,²⁶ позива на одредбе Светостефанске хрисовуље издате између 1314-1316. године, а које нису записане, тиме пре би се могло очекивати да одредбе у Студеничкој повељи из 1186. године, на које се позивају Скопска и Светостефанска хрисовуља и као и Ахранђеловска повеља, године не буду записане. Наравно, то што нису записане никако не значи и не треба тумачити да на овим поседи-ма ове одредбе нису постојале или имале законску снагу односно да нису важиле.

Међутим, овај закључак је изведен и на основу анализе поседа које се налазе наведени у Студеничкој повељи и онога што знамо о њему из других повеља. Ћирковић детаљно анализира помен студеничких поседа у осталим повељама у којима се они спомињу. Тако анализира помене поседа у Добродољанској повељи Стефана Дечанског из које произилази да се један део поседа налазио у околини Сламодреже, Непробишта, Момуше, Горње и Доње Хоче.²⁷ Анализирајући помињање поседа већ спомињане Арханђеловске повеље, упућује да су се студенички поседи налазили и у око-

²⁶ *Мишић*, *Голубовић*, Светоарханђеловска хрисовуља 16 - 17.

²⁷ О томе где су се ови поседи налазили види С. Мишић, Хрисовуља краља Стефана Уроша III Хиландару, Стари српски архив књ. II (2003), 38 – 40.

лини Ораховице, Драгаша, Призрена, Трепче, Дренице и Шаре.

Затим указује на текст Г. Шкриванића који је анализирао поседе Студенице према самој сачуваној студеничкој повељи. Најбројнија група села налази се непосредно у околини саме Студенице, Зете, Старог Влаха и сл. Ниједан посед нема у оним областима које наводи Добродиланска или Арханђелска повеља.

На крају се бави поређењем спорне Студеничке повеље и осталих немањићких повеља и примећује упадљиву разлику.²⁸

Из наведених разлика он извлачи акључак да је онда Студеничка повеља фалсификат. Наша анализа је показала да главни доказ за оспоравање аутентичности студеничке повеље остају разлике у поседима и разлике између студеничке и осталих повеље династије Немањића.

Дакле, у закључку можемо рећи да позивање у једној повељи, на правне прописе из претходне повеље, не значи нужно да су ови приписи били и записани. Ово се чак дешавало у време када се Стефан Душан прогласио за цара и када се спремао да донесе свој Законик. Како се то време може с правом сматрати временом процвата српског средњовековног права, с разлогом можемо очекивати, да то није био случај ни у претходним, а ни у познијим временима.

---

²⁸ *Ђирковић*, Студеничка повеља, 314 – 318.